

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ТА НАПРЯМКИ ЩОДО ЇЇ ПОКРАЩЕННЯ

У статті розглядаються сучасні вимоги розвитку професійної освіти в Україні та якісне удосконалення професійних напрямів, які відіграють першочергову роль щодо поліпшення професійно-кваліфікаційного складу кадрів.

Доведено, що вимоги до компетентності працівників якраз і виявляються тією рушійною силою, що стоїть за зусиллями багатьох країн щодо реформування системи професійної підготовки та використання нових стратегій навчання, які найкращим чином відповідали б сьогоднішнім реаліям на ринку праці та сприяли підвищенню компетентності молодого покоління. Нині процес розвитку професіоналізму бачиться децю по-іншому: оволодіння знаннями та їх застосування розглядається як єдиний процес, а не окремі його складові. Реальне навчання фактично має місце тоді, коли студент є учасником справжньої практичної діяльності. Організоване навчання складає лише невелику частину безперервного набуття професіоналізму та життєвого досвіду, більша частина якого здобувається за межами навчального закладу.

Ключові слова: *напрями професійної освіти, розвиток професіоналізму, компетентність, кваліфіковані спеціалісти, інноваційні педагогічні системи.*

Актуальність дослідження. Освіта та професійна підготовка є фундаментом людського розвитку та прогресу суспільства. Вони також виступають гарантом індивідуального розвитку, плекають інтелектуальний, духовний та виробничий потенціал суспільства. Розвиток держави, структурні перетворення на мікро- і макроекономічному рівнях повинні гармонійно поєднуватися з реформою освіти та професійної підготовки для того, щоб задовольнити потреби і прагнення людей, особливо молоді, встановити нову систему цінностей, відповідати запитам людства щодо змін у сфері роботи як в громадському, так і у приватному секторах.

Розбудова національної системи професійної освіти в умовах становлення України як самостійної незалежної держави з урахуванням кардинальних змін в усіх сферах суспільного життя, історичних викликів ХХІ століття вимагає критичного осмислення й зосередження зусиль та ресурсів на вирішенні найбільш гострих проблем, які стримують розвиток освітньої галузі, не дають можливості забезпечити нову якість освіти, адекватну нинішній історичній епосі.

Останнім часом у світі праці все вагомніше і заявляють про себе суттєві зміни: швидке впровадження нових технологій, нові форми організації виробництва, скорочення і навіть зникнення окремих підприємств, поява нових сфер зайнятості тощо. Комп'ютери, електронне спілкування та Інтернет докорінно змінюють шляхи ведення міжнародного бізнесу та взаємодії людей у процесі професійної діяльності. У країнах з так званою перехідною економікою, до яких належить і Україна, ці зміни підсилюються ще й значними соціально-економічними перетвореннями, які мають великий вплив на ринок праці.

Аналіз останніх досліджень. Різні аспекти професійної освіти знайшли своє висвітлення в публікаціях вітчизняних науковців: А. Багаутдинова, І. Воробйової, Н. Гарашкіної, Н. Зверевої, О. Ірби, А. Краснопорової, Р. Серьожникової, І. Сидоренко, Н. Пархоменко, Л. Яковицької. Серед зарубіжних учених, які займаються проблемою професійної освіти, можна виокремити: А. Бамма, Г. Вурцбахера, П. Гроскурта, В. Лемперта, К. Люшера, С. Рейнхарда, Х. Фреха.

Мета статті – проаналізувати особливості стратегічного розвитку професійної освіти та напрями її покращення.

Виклад основного матеріалу. Інтеграція України у світовий освітній простір вимагає постійного вдосконалення національної системи освіти, пошуку ефективних шляхів підвищення якості освітніх послуг, апробації та впровадження інноваційних педагогічних систем, реального забезпечення рівного доступу всіх її громадян до якісної освіти, модернізації змісту освіти і організації її адекватно світовим тенденціям і вимогам ринку праці, запровадження громадсько-державної моделі управління.

Розуміння нинішніх вимог "робочого місця" стає важливим фактором у реформуванні сфери професійно-технічної освіти молоді та подальшого навчання. Технологічні інновації в промисловості створюють такі умови, коли людська праця, як така, перестає бути головним чинником підвищення продуктивності виробництва. Кваліфікація робітника старіє значно швидше, ніж це було 10-20 років тому, оскільки багато рутинних операцій бере на себе автоматизація, вивільнюючи робітників, даючи їм можливість брати на себе більш відповідальні й складні завдання у виробничому процесі. Це, природно, потребує більш серйозної уваги до організації професійної підготовки молодого покоління [4].

Особливо рельєфно ці тенденції виявляються в сфері послуг, що швидко розширюється. Тут створюється багато нових робочих місць, де працівники мусять засвоїти, наприклад, високу культуру поведінки незалежно від ситуації на робочому місці. Значні зміни мають відбутися в сфері самозайнятості населення тощо. Ці зміни мають знайти відображення у навчальних програмах та стандартах професійного навчання.

Нові вимоги до конкретного робочого місця і професійної діяльності стали головними спонуками до подальшого пошуку нових стратегій професійно-технічної освіти. Хоча ці пошуки дещо відрізняються в різних країнах, їх загальною ідеєю є максимальне наближення навчального процесу до набуття слухачами практичних умінь і навичок, необхідних у реальному житті, справжнього інтегрування теорії і практики, встановлення міцних взаємозв'язків між професійною освітою та сферою праці. Рух у цьому напрямі знаходить своє відображення і в деяких змінах у поглядах на теорію професійно-технічної освіти. Зокрема, мова йде про традиційні навчальні плани і програми професійно-технічних закладів, побудовані за принципом поділу теорії і практики. Вважається, що студент має спочатку оволодіти відповідними знаннями, а потім застосувати їх на практиці. Звичайно, певні зусилля, щоб зблизити ці дві складові навчання, завжди мали місце як в теорії професійно-технічної освіти, так і на практиці, проте докорінно змінити цей підхід неможливо за умови сучасної схеми організації навчального процесу. Нині процес розвитку професіоналізму бачиться дещо по-іншому: оволодіння знаннями та їх застосування розглядається як єдиний процес, а не окремі його складові. Реальне навчання фактично має місце тоді, коли студент є учасником справжньої практичної діяльності. Організоване (стаціонарне) навчання складає лише невелику частину безперервного набуття професіоналізму та життєвого досвіду, більша частина якого здобувається за межами навчального закладу. Зростання ролі людського фактора в сучасній економіці, яка більшою мірою базується на науково-містких технологіях та кваліфікаціях високих рівнів, висуває підвищені вимоги до компетентності працівників. Компетентність – поняття не нове, але воно набуло особливого звучання в останні 15-20 років, зокрема в сфері розвитку людських ресурсів, включаючи професійну підготовку. Багато різних тлумачень цього поняття дається у відповідних дослідженнях та спеціальній літературі. Більшість дослідників сходяться на тому, що компетентність в широкому розумінні включає знання (на тому чи іншому рівні) стосовно відповідної галузі діяльності, практичні та соціальні навички, які можуть бути ефективно використані в даному соціально-економічному контексті. Іншими словами, компетентність є реальна здатність індивіда досягти заданого результату роботи або мети. Компетентність часто ототожнюють з кваліфікацією. Кваліфікація – це лише потенційна можливість виконати завдання в даній галузі діяльності [5].

Вітчизняні науковці з Української інженерно-педагогічної Академії компетентність визначають як вимір здатності підготовленого спеціаліста виконувати роботи згідно з набутою кваліфікацією.

Підвищені вимоги до компетентності працівників якраз і виявились тією рушійною силою, що стоїть за зусиллями багатьох країн щодо реформування системи професійної підготовки та використання нових стратегій навчання, які найкращим чином відповідали б сьогоднішнім реаліям на ринку праці та сприяли підвищенню компетентності робітничих кадрів. Ця нова стратегія характеризується такими основними чинниками [1]:

- відхід від принципу максималізації змісту професійної підготовки і рух в напрямі створення гнучкої системи безперервного навчання та розвитку навичок протягом усього періоду професійної зайнятості;

- зміщення акцентів у підготовці кадрів у бік надання переваги навчанню та оцінки його результатів безпосередньо на робочому місці, доповнення його навчанням з відривом від виробництва, підпорядкованим конкретним цілям організації;

- створення так званих "навчальних об'єднань", де б підприємства, організації та навчальний центр працювали разом зі студентами, як єдине "підприємство", запрограмоване на досягнення очікуваного результату професійної підготовки у вигляді певного рівня компетентності;

- удосконалення системи визнання кваліфікацій на основі впровадження відповідних стандартів компетентності та критеріїв оцінювання її рівня;

- наближення навчальних програм та методів навчання до реальних потреб робочого місця або стандартів компетентності, де вони існують;

- організація навчання з урахуванням потреб кожного студента та його знань, здібностей та стилю навчання;

- впровадження інноваційних методик, які базуються на принципах, що найбільшою мірою сприяють тому, щоб навчання було швидким, творчим та приємним;

- оцінка результатів навчання на основі стандартів компетентності, яка є невід'ємною складовою навчального процесу.

Згідно з цими стратегічними напрямками у багатьох країнах створюються Національні структури кваліфікацій (НСК), які тісно пов'язуються зі стандартами професійної компетентності, розробленими у відповідних галузях економіки та встановленими на тристоронній основі (уряд, роботодавці та профспілки). НСК також включають порядок і процедури визнання кваліфікацій незалежно від того, яким шляхом вони були набуті, методи їх оцінки та сертифікації.

Відповідно до НСК здійснюється і реформування систем професійної освіти та професійної підготовки в цілому. Головний напрям – це переорієнтація систем професійної освіти на впровадження

концепції компетентності як основи оптимізації організації та здійснення професійного навчання. Такі системи одержали назву "Професійна підготовка на основі концепції компетентності" (ППОКК).

ППОКК є порівняно новою філософією навчання, яка базується на таких двох головних принципах:

- підпорядкування систем навчання потребам студентів;
- результатом навчання є реальна здатність виконувати роботу.

ППОКК – це навчання сплановане та здійснюване у такий спосіб, щоб його результатом була здатність студента продемонструвати виконання роботи відповідно до стандартів компетентності, що діють в даній сфері.

Характерними особливостями ППОКК є такі [6]:

- в основі програми навчання лежать стандарти професійної компетентності (національні, галузеві). Стандарти є загально відомими та широко визнаними;

- навчання орієнтоване на результат та розвиток відповідних елементів компетентності.

Оцінювання успішності здійснюється згідно з уміннями слухачів продемонструвати компетентність на відповідному рівні щодо критеріїв, які є невід'ємною складовою стандарту компетентності;

- в оцінці компетентності здатність виконувати роботу є головним критерієм. Водночас береться до уваги володіння теоретичними знаннями;

- індивідуалізація навчання під час організації навчального процесу за модульною технологією з урахуванням раніше одержаних знань та навичок;

- участь виробничої сфери в розробці стандартів, організації та оцінці результатів навчання.

При застосуванні системи стандартів компетентності кваліфікаційні вимоги розподіляються на окремі складові компетентності, або кваліфікаційні блоки, що характеризують сферу діяльності. Кожна складова компетентності далі поділяється на елементи компетентності з критеріями їх оцінки, які визначають результат, якого студент повинен досягти для того, щоб продемонструвати компетентність при виконанні роботи. Стандарт компетентності може включати вказівку на те, в яких ситуаціях даний елемент компетентності діє.

Складова компетентності, поділена на елементи компетентності з критеріями оцінки, і є стандартом професійної компетентності.

Відповідно до вимог стандарту компетентності розробляється програма навчання, яка забезпечила б набуття студентом компетентності в обсязі вимог даного стандарту. Навчання за програмою може здійснюватися різними методами (модульним, традиційним і іншими) [2].

Кожен СПК прив'язується до відповідного рівня складності роботи (розряду, категорії тощо). Може використовуватись також система так званих кредитів для визначення обсягу навчання заданим стандартом, і в цілому для одержання національної кваліфікації. Таким чином, національна кваліфікація є "набором" усіх або відібраних, в межах цієї кваліфікації СПК, окремі з яких можуть бути не обов'язковими для вивчення в окремих випадках.

За такої структури кваліфікацій перший рівень кваліфікації може забезпечуватись головним чином стаціонарним навчанням у професійно-технічних закладах, але при тісній співдружності з виробництвом, тобто за умов створення "навчальних об'єднань", про які згадувалось вище. Другий та наступні рівні – це в основному навчання на робочому місці при допоміжному цільовому навчанні з відривом від виробництва.

У разі застосування модульного методу навчання кожен рівень підготовки буде відповідати Модулю професійних навичок (МТН), тобто такому обсягу знань та вмінь, який справді необхідний для того, щоб забезпечити кваліфікацію працівника відповідно до встановлених стандартів професійної компетентності.

Не вдаючись до детального аналізу, можна стверджувати, що побудова професійної підготовки на базі стандартів професійної компетентності має суттєві потенційні переваги. Це дає змогу насамперед наблизити навчання до реального життя та економіки, потреб конкретної людини. ППОКК створює сприятливі умови для безперервного навчання та поступового розвитку професійної кар'єри, досягнення гнучкості в оволодінні професією та інтегрування окремих професій та видів робіт.

Проект має на меті розробити галузеві стандарти професійної компетентності для пріоритетних професій у вищезазначених секторах, здійснити навчання педагогічного персоналу та підготувати пропозиції щодо створення нормативної бази та необхідної інфраструктури. Він опрацює та випробує методологію і механізми розробки та впровадження СПК, організації професійного навчання за цією концепцією та визначить пропозиції щодо можливих шляхів поширення експерименту в умовах України на інші сектори економіки та на загальнодержавному рівні [3].

Основними завдання професійної освіти в сучасних умовах є:

- створення умов для набуття кожним студентом професії і включення його в суспільно-корисну, продуктивну працю відповідно до інтересів та здібностей;

- це задоволення поточних та перспективних потреб народного господарства в кваліфікованих, конкурентоздатних робітниках, що мають широкий політичний кругозір, професійну мобільність, загальну культуру;

- забезпечення перепідготовки та підвищення кваліфікації молодого покоління відповідно до сучасних вимог науково-технічного розвитку та потреб виробництва, які швидко змінюються.

Висновок. Подальший розвиток професійно-технічної освіти України неможливий без досягнення європейського рівня освітніх стандартів з урахуванням національних особливостей, що обумовлює необхідність модернізації, розширення функцій професійно-технічної освіти, її трансформації в професійну освіту і навчання.

Нагальність розробки державних стандартів професійно-технічної освіти зумовлена сукупністю взаємопов'язаних факторів, зокрема досить динамічними змінами вимог до якості професійної підготовки фахівців, змісту та організаційно-педагогічних форм навчання, впровадження інноваційних підходів у навчально-виробничій діяльності. Прийняття науково обґрунтованих стандартів з урахуванням сучасних і перспективних потреб суспільства, інформаційно-технологічних досягнень сприятиме забезпеченню державного впливу на рівень професійної кваліфікації студентів у різних галузях промисловості, сільського господарства та сфери обслуговування, а також державного контролю за додержанням необхідного змісту та якості професійного навчання, типів, профілю і форм власності.

Перспективи подальших досліджень. Можливість удосконалення напрямів професійно-технічної освіти у процесі підготовки студентів до етапів суспільного розвитку сьогодні.

Використані джерела

1. Белова О.К. Педагогічні технології в сучасній освіті: навч. посіб. для вищ. навч. закл. інж.-пед. спец. / О.К. Белова, О.Е. Коваленко; Укр. інж.-пед. акад. – Х.: Контраст, 2008. – 148 с.
2. Белова О.К. Дидактичні системи у вищій освіті: навч.-метод. посіб. для слухачів магістратури заоч. форми навч. спец. (8.000005) 8.18010021 "Педагогіка вищої школи" / О.К. Белова, О.Е. Коваленко; Укр. інж.-пед. акад. – Харьков: УИПА, 2011. – 128 с.
3. Белова Е.К. Лабораторная дидактика: пособие для преподавателей / Е.К. Белова, Е.Э. Коваленко; Укр. инж.-пед. акад. – Харьков: УИПА, 2003. – 56 с.
4. Дидактические основы профессионального образования: учеб. пособие для иностранных студентов высш. учеб. заведений инж.-пед. спец. / Е.Э. Коваленко; Укр. инж.-пед. акад. – Харьков: УИПА, 2011. – 88 с.
5. Методологические основы профессионального образования: учеб. пособие для иностранных студентов высш. учеб. заведений инж.-пед. спец. / Е.Э. Коваленко; Укр. инж.-пед. акад. – Харьков: УИПА, 2011. – 63 с.
6. Методика професійного навчання: навч. посіб. для вищ. навч. закл. інж.-пед. спец. для традиційної та дистанційної форм навчання / О.Е. Коваленко, Н.О. Брюханова, Н.В. Корольова, Є.В. Шматков; Укр. інж.-пед. акад. – Х.: Контраст, 2008. – 488 с.

Vdovenko I.

STRATEGY OF PROFESSIONAL EDUCATION AND DIRECTIONS FOR IMPROVING IT

The article deals with the modern requirements of professional education in Ukraine and quality improvement of professional areas that play a primary role in improving vocational qualification of personnel.

It is proved that the requirements for the competence of workers are the driving force behind the efforts of many countries to reform vocational training and the usage of new learning strategies that would match best the realities of today's labor market and contribute to competence improvement of young generation. At present, the development of professionalism is seen somewhat differently, mastery of knowledge and its application is considered as a single process, rather than its individual components. The real learning actually occurs when the student is a member of the true practice. Organized training is only a small part of a continuous acquisition of professionalism and life experience, much of which is acquired outside the institution.

Key words: areas of vocational education, professional development, competence, qualified, innovative educational system.

Стаття надійшла до редакції 21.01.2015